

DOBYWAĆ (283) *vb impf*

o oraz a jasne.

inf dobywać (87). ◇ *praes 1 sg* dobywam (13); -am (3), -(a)m (10). ◇ *3 sg* dobywa (18); -a (17), -(a) (1). ◇ *1 pl* dobywamy (9); -amy (1), -(a)my (2). ◇ *3 pl* dobywają (26); -ają : -ają *Mącz* (2:1), -(a)ją (3). ◇ *praet 2 sg m* -eś dobywał (1). ◇ *3 sg* dobywał (66). *f* dobywała (1). *n* dobywało (2). *3 pl m pers* dobywali (33); -ali (28), -ali (4), -(a)li (1). ◇ *fut 3 sg m* będzie dobywał (2). ◇ *imp 2 sg* dobywaj (6); -aj (5), -(a)j (1). ◇ *1 pl* dobywajmy (1). ◇ *2 pl* dobywajcie (1). ◇ *con 1 pl m pers* bychmy dobywáli *BielKron* (2), byśmy dobywáli (1) *PowodPr*. ◇ *impers praet* dobywano (4). ◇ *part praes act* dobywając (16); -ając (14), -(a)jąc (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Wyjmować, wyciągać, wydostawać; wyszukiwać; exserere Mącz, Calep; expromere Mącz, Cn; depromere, promere Calep, Cn; exsertare, eximere, promptare Calep; dstringere, elicere, eruere, expedire Cn (64) : Exero, Wyciągam/ wyłzcziniam/ Dobywam. Mącz [388]a, 325c; Promptuarium – Miełcze doktorego chowamy, y zmiego [!] dobiwami iako ielt fpichlerz Calep 859a, 309a, 387b [2 r.], 389a, 859a [2 r.]; Klucze rządnie chować: á gdy klucz zginie/ ostrożnie dobywać [zamka] GostGosp 58.*

dobywać czego (10), kogo (2); FalZioł V 50v; Wieć łwieze na wirfchu mieway A łpotku zlego [korzenia] dobyway. RejKup e2v; Aquilex, Który zrzódł vmie dobywać. Mącz 13c, 186b; SkarŻyw 27; MWilkHist B4, H3v; Promptarius – Rzecz taka zktorei nieczego dobywami. Calep 859a, 383a, 415a, 426a; Gdy kto łobie podpiwłszy ćifka potroynymi/ A dobywa pieniędzy rękoma hoynymi: Przypatrzafię złodzieiek dowćipny zdáléká/ A z nożem wybrufzonym przyłtępuie z lekká. KlonWor 36.

dobywać co (2): Exemptor, Ten który kámienie w ziemi á w łkálách dobywa. Mącz 102d; Calep 364a.

Przen [czego] (16) : Z dólzczem ogniłtę miełza łyłkáwice/ Wiátrów dobywa z łwéy łkryłtęy łkárbnice. KochPs 198; WujNT 699; PowodPr 27; CiekPotr 83.

dobywać czym (4): GroicPorz dd3; Lecz małzli wemnie trunkiem dobroći dobywáć/ Nie kázze mi v łiebie/ tylko raz w rok/ bywáć. PudłFr 55; Zołnierzom párágráfy ná gębie [piszq] á ze łbá Y z ćiálá dobywáią im rubryk żelázem, Y ołowem CiekPotr 64. Cf »dobywać gardłem mocy«.

Zwoty: »dobywać głósov« = wzywać, prośić (1): nyelza nam też iedno zgłębokołcy łerca náłłego dobywac głófov łwoich a wołac o milofierdzie ku tobie panu łwemu RejPs 197v.

»dobywać języka« = ganić, krytykować (1): Nie dobywayze ty tedy ięzyká łwégo/ ná Vrząd Páltyrzá twego OrzQuin Gv.

»łez dobywáć« = pobudzać do płaczu (1): y łez náłznych dobywa ten Regulus. SkarKazSej 669a.

*»dobywać gardłem mocy« = krzyczeć (1): Doczekawłszy záłię nocy/ To dobywa gárdłem mocy/ Straćił wćzoráyłze pámięći/ Bo łie mu chmiel we łbie kręći *BielKom* E8.*

»dobywać co přęcej« = płacić coraz więćej pieniędzy (1): Vyźrzawłszy co łie dźieie/ á włzyłkięgo więćey/ By y záłkórą wyrznáć/ dobyway co přęćey. GostCast 45.

*»dobywać serca« = być męźnym [szyk zmienny] (2): A dobyway w łobie łercá/ á nie dáy łie złey myłli vwodzić *RejZwierc* 86; *KochFr* 96.*

»dobywać siły« = *walczyć* (1): Przekładał pirwży moc winá/ [...] człowiek po nim bywa wefoły/ [...] káždemu prawdę rzecze/ potym miecz weźmie dobywa siły/ á tego áni wspomienie náziutrz. *BielKron* 115v.

»staroświeckich słów dobywać« (1): Ex vetustate verba sumere, Stároświeckich słów dobywać. *Mącz* 491a.

Szereg: »dobywać głosow a wołać« (1): *RejPs* 197v cf »dobywać głosow«.

a. O broni: *wyjmować, obnażać; gotować się do boju, walczyć; distringere a. ducere a. educere a. expedire a. exserere a. exuere a. nudare a. stringere gladium a. ensem Cn* [w tym: czego (23)] (24) : Iákoż Krol wzięwłszy ten miecz od Bogá/ przez Káplaná/ ma go kwoli Confederácii dobywać przeciwko wierze/ y chwale tegoż Bogá *PowodPr* 44.

Przysłowie: [bibl. *Matth* 26/52] bo wżyscy/ co mieczą dobywáią/ od mieczą zginą. *LatHar* 694.

Zwroty: »broni(ej), broń dobywać« (3:1): Ieslim winien oto broń swą dobywám, zetnyciełz mie *ActReg* 50; *SarnStat* 782; *PowodPr* 43; Ktorzy o twoie imię broni dobywáią *CzahTr* G4.

»miecza dobywać« (13): *RejPs* 55; ales niegodną rzecz vczynił izes chciał twego miecza na mię dobywać. *HistAl* B3; *OrzRozm* M3v; *BielKron* 113; Iż tho bárzo łzpetna rzecz kto ze srebrnych [= *kosztownych*] polzew ołowiánego [= *lichego*] mieczą dobywa *RejZwierc* 50; *SkarŻyw* 452; *StryjKron* 672; Niech ná twé wołko mieczą niedobywa/ Iego moc chciwa. *ZawJeft* 10; *OrzJan* 12, 27; *KlonKr* C; Confederácia każe mieczą dobywać przeciw dobremu/ ktory wiary Pánu łwemu dotrzymawá *PowodPr* 44, 43.

»oręża dobywać« (1): ku portu łztyr dżierźcie/ oręża ná Ráytáry dobywaycie/ Pátroná brónie *OrzQuin* A3v.

»szable dobywać« [szyk zmienny] (4): Száble łwey ná potrzebnym miełcu dobywáią/ Prze co ich ludzye wáżá y w wielkiew czci máią. *PapPan* T3v, Dd3v; niech żołnierz twoy nie dobywa łzáble/ áż mu każełz. *SkarKaz* 314a, 313b.

2. *Zdobywać siłą, pokonywać, podbijać; expugnare Mącz, Cn; adpugnare, impugnare, oppugnare Cn* (218) : Wola/ dobywa/ łturmuie/ Srogá łtrzelbą miałta płuie. *RejKup* b8v; Máchometh iáko pies wściekły kazał wżythkim bez przelstánia ku łzturmu íść á dobywáć co nałilniey *BielKron* 250, [84²], 206, 251v, 252, 310v; *Mącz* 330b; *BielSpr* 62v; Soczáwę łtołeczny Zamek ze czterzech łtron obegnał/ y mocno łtrzelbą mury łłukác dobywał *StryjKron* 672; *GórnRozm* I2v.

dobywać czego (180), *kogo* (25): Niedźwieć gdy vlá dobywał/ A miód z niego wyiadác chciał: Pczóła go iedná viádlá *BierEz* O4; Potim Alexander daley ciągnął dobywaiącz miałt á wli *BielŻyw* 152, 160; *LibLeg* 6/78, 159, 10/152v; *WróbŻółt* Z4v; *Leop Iudic* 9/44, 45, 20/20, 1.*Mach* 5/30, 10/75; *RejFig* Dd7v; *RejZwierc* 8, 20v, 46v [2 r.]; niemowię o tych Dworzánoch/ ktorzy z dworu ná woyny zieżdźáiá/ hufy wodzą/ zamku dobywáią/ á Korony Polłkiey bronią *OrzRozm* Rv; Potym kościoła łwiętego dobywał przez wiele dni záładźiwłszy k niemu kufze y tárány *BibRadz* 1.*Mach* 6/51, *Ios* 10/5, *Iudic* 9/45, 52, 4.*Reg* 3/25, 2.*Par* 32/9 (16); Odpowiedzyał Iozue áby łobie w gránicach przelstrono czynili/ á dobywáli kráin po gorach dáley zá zyemię obiecáná. *BielKron* 48; Látá 1561. przyciągnęło wieikość okrętow Turkow dobywáć Rycerzow Rodyánłkich/ to iest Bozogropłkich ná wyłpie Melicie *BielKron* 239, 89v, 169v, 178v, 189v, 191 (84); *OrzQuin* A3v; *GórnDworz* L5, Aa8v;

GrzepGeom B; Ten gdyż był wyiachał ná Woynę/ z fwoiey żiemie/ nie wrocił fie siedm lat ku domu/ rozlicznych żiemie dobywáiąc. *HistRzym* 7; *RejPos* 3, 200; *BielSat* M4; *RejZwierc* 53v, 60v, 120, 144v; *BielSpr* 41 [2 r.], 45, 52v, 59, 67, 75; *BudBib Iudic* 1/5, 2.*Reg* 12/17, 2.*Mach* 12/15; *HistHel* D2; *ModrzBaz* 110; Słyżąc Krolowie Chánányfcy/ ífz fię Gábáonite poddáli Iozue^{mv}: zebráli fię ná nie/ y dobywać ich oblegwízy ie/ chćieli. *SkarŻyw* 503, 167, 317, [407], 502, 570; Y ták dobywał Miáltá dniem nocą fturnuiąc *StryjKron* 51, 71, 122, 130, 170, 308 [2 r.] (21); *KochJez* A3v; *BielSjem* 34v *marg*; Iuż wízyfcy infzy náząd przyiecháli/ Którzy niefczłnéy Troie dobywáli *KochPieś* 19; *KochProp* 9; *ActReg* 7; *OrzJan* 45 [3 r.], 103; *SarnStat* 125; *KmitaSpit* A3; [*Herkules*] łamał drzwi y kámienne ściány/ Dobywał gofpodarzá/ iák Lew rozgniewány. *KlonWor* 24, 10. Cf *dobywać czego czym*.

dobywać czego czym (22), *kim* (1): Obległzy Tytus Ieruzálem/ dobywał go mocnie ftrzelbą y drábinkámi. *BielKron* 147, 210v, [332²] [2 r.], 373; *Mącz* 16a, 23a; *RejZwierc* 86; Sthárzy walecznicy dobywáli Miałth álbo Zamkow Tárány *BielSpr* 61, 62, 62v [2 r.]; *BudBib* 2.*Mach* 14/41; Odezwał wnet Henryká brátá od Rupelle/ Ktorey woylkiem dobywał w ten czás mężnym ímielem. *StryjWjaz* A3v; dwa Zamki nowe/ Fridburg y Beier/ dobywał ich przez dwádzieściá y dwa dni wftáwicznymi fzturmámi/ podkopy/ ftrzelbą y taranámi *StryjKron* 410, 120, 290, 427, 652, 737, 767, 782; témi [*ludźmi Turek*] miałt dobywa *OrzJan* 39.

W charakterystycznych połączeniach: dobywać krain (2), *miasta* (41), *murow* (2), *zamku* (38), *ziemie* (3); *mocą* (7), *strzelbą* (2), *szturmem* (2), *wojskiem* (3); *mocnie* (4).

Zwrot: »mieczem dobywać« (1): żadną miarą nie chćieli na tho przyzwolić fláchtá Polfka/ iedno mieczem záfię dobywać fwyh kráin. *BielKron* 373v.

Szereg: »dostawać przez moc albo dobywać« (1): Ná ten czás Rzymiánie chcąc wízytkiemu fwiátu rofkázowác/ wftáwili ták/ ktoreyby zyemie álbo miáltá chćieli doftáwác przez moc álbo dobywác/ iefliby ftárfzy onego miáltá wíyfli przeciw im dáiąc fie im ná łáfkę/ tedy ty ftárfze bráli fobie w towárzyftwo do Rzymá *BielKron* 143.

W przeni [czego] (3) : Częłto mię práwie dobywáli [*Saepe expugnaverunt me*] od młodości moiey: wźdam iednák nic mi niemogli. *Leop Ps* 128/2; *Zakon y Prorocy/ áż do Ianá*. od tych miałt kroleftwo Boże opowiedáią/ á każdy go gwałtem dobywa [*et omnis in illud vim facit*]. *WujNT Luc* 16/16, s. 46 *marg*.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : Extorqueo[...] Est tormentis vel alia quavis vi aliquid aufero, eripio [...] Wikręcam, dobiwam. *Calep* 398a.

Synonimy: 1. wyciągać, wyjmować, wyszczyniać; 2. brać, dostawać.

Formacje pochodne cf BYĆ.

Cf DOBYWAJĄCY, DOBYWANIE, DOBYWANY